

RUSKO ZA REVOLUCÍ, ZA VLÁDY LENINA A STALINA

1. RUSKO ZA POSLEDNÍCH ROMANOVŮ

Snaha dohnat Západ byla dlouhodobě neúspěšná, neboť pokusy o reformy se nedařily nebo byly nedotažené. Rusko téměř nezasáhlo osvícenství ani průmyslová revoluce se svými důsledky. Převažuje bezprávné venkovské obyvatelstvo (mužici), jehož situaci nezlepšilo příliš ani zrušení nevolnictví carem Alexandrem II. (1861), neboť půda nepřešla do majetku soukromníků, nýbrž občiny. Prohlubuje se vnitřní rozvrat, rozvíjí se politický terorismus, současně však existuje přesvědčení o mesianistické roli ruského národa.

2. REVOLUCE 1905

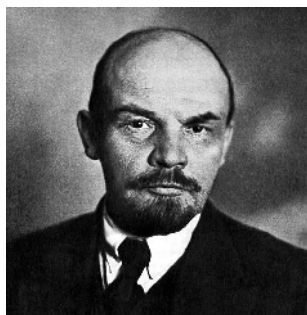
Nečekaná porážka ve válce s Japonskem 1904/05 prokázala ústup z pozice velmoci. Zmasakrování prosebného procesí k carovi („Krvavá neděle“ 22. 1. 1905) vyvolalo nepokoje v celé zemi, jejichž důsledkem jsou ústupky cara Mikuláše II., který vydal dekret o dumě, znamenající faktický konec samoděržaví. Následné pokusy o zavedení parlamentarismu byly však opět polovičaté a prohlubuje se rozštěpení společnosti na zastánce návratu k samoděržaví a zastánce radikálních revolučních změn.

3. SVĚTOVÁ VÁLKA A ÚNOROVÁ/BŘEZNOVÁ REVOLUCE

Válka znamenala dovršení hospodářského rozvratu, velké zásobovací potíže, ale také hodnotovou krizi, což vede k trvalému nárůstu nechuti k účasti Ruska ve válce. 8. 3. 1917 začaly nepokoje v Petrohradě, vrcholící odstoupením cara. Duma vytváří tzv. prozatímní vládu, jejímž cílem je upevnění republiky, ale je slabá (5 vlád za 8 měsíců, nejvýznamnějším politikem A. Kerenskij). Její popularita klesá i kvůli rozhodnutí dodržet spojenecké závazky a pokračovat ve válce. Prozatímní vláda také není schopná zabránit vzniku dalších mocenských struktur, především levicových sovětů.

4. BOLŠEVICI A ŘÍJNOVÁ REVOLUCE

Bolševici vznikli jako menšinová frakce exilové ruské sociální demokracie. Lenin upravil Marxovu teorii na specifické podmínky ruské společnosti, neboť v agrárním Rusku bylo minimální množství dělníků. Revoluční diktaturu proletariátu mají proto nastolit profesionální revolucionáři. V roce 1916 se německá vláda rozhodla doplnit vojenské akce podporou rozvratných sil v nepřátelských státech a v Rusku padla volba na bolševiky. Proto byl Lenin dopraven po březnové revoluci ze Švýcarska do Ruska a bolševici získali finanční prostředky na rozsáhlou agitaci i vytváření rudých gard. V červnu 1917 se poprvé pokusili o puč. Přestože byl tento pokus neúspěšný, neznamenal oslabení bolševiků, protože dopadení strůjci převratu nebyli nijak potrestáni. Lenin uprchl do Finska a v jeho nepřítomnosti se postavil do čela bolševiků L. Trockij, který začal okamžitě připravovat nový převrat. Ten byl naplánován na podzim před všeruský sjezd sovětů a volby do dumy, protože bolševici doufali, že obě akce následně zorganizují tak, aby převrat zpětně legalizovaly. 7. 11. (25. 10.) bylo za nezájmu veřejnosti obsazeno sídlo prozatímní vlády a poté i další úřady. Zpětná legalizace se však nezdařila. Sjezd sovětů ovládli bolševici pouze za cenu zatčení a nevpouštění delegátů, listopadové volby, navzdory zatýkání pravicových kadetů a rozsáhlým manipulacím s odevzdanými hlasy, jasně vyhráli eseři (socialisté-revolucionáři).

5. „RUDÝ TEROR“

Bolševický převrat problémy Ruska nevyřešil, situaci spíše ještě vyhrotil. Výsledkem byly stávky dělníků a úředníků, na venkově protesty rolníků proti rekvizicím. V září 1918 bolševici oznámili, že došlo k atentátu na Lenina (nejspíše zinscenovaný), a vydali dekret „O Rudém teroru“, vyhláující nelítostný postup proti „kontrarevoluci“, což zahrnovalo jiné politické síly, včetně levicových (i anarchisté a leví eseři, kteří byli do té doby s bolševiky ve vládě), nebolševické úředníky a inteligenci, na venkově především tzv. kulaky. Realizaci tohoto dekretu měla na starosti především tajná politická policie ČEKA (v čele F. Dzeržinskij), vznikají koncentrační a pracovní tábory. Jsou také zrušeny staré zákony, které má nahradit „revoluční spravedlnost“. Přesný počet obětí rudého teroru nelze vyčíslit, neboť velká část obětí nebyla vůbec nijak evidována. Popravy oznámené v tisku dosahovaly několika tisíc měsíčně, v táborech bylo na konci roku 1921 vězněno 70 tisíc lidí.

6. OBČANSKÁ VÁLKA

Organizovaný odpor vzniká teprve postupně, postupně se boje rozvíjejí v kozáckých oblastech na Donu, na Ukrajině, na Sibiři. Odpůrci bolševiků nejsou však schopni spolupráce – převládá politické rozpory mezi zastánci carismu a demokracie, případně národnostní rozpory mezi Rusy a neruskými národy. Snaha Dohody o intervenci neměla větší význam, soustředila se nakonec pouze na záchranu zásob, které dříve dohodové státy poslaly Rusku. Postupně získává převahu Rudá armáda, kterou vytvořil Trockij, jenž po počátečních neúspěších donutil ke spolupráci carské důstojníky, jejichž rodiny vzal jako rukojmí (např. Tuchačevskij). Do roku 1921 tak byli všichni významní oponenti bolševiků poraženi.

7. ZTRÁTY POREVOLUČNÍ DOBY

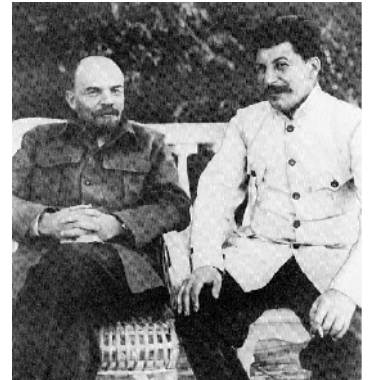
Boje, hlad a epidemie znamenají v součtu asi 10-13 milionů obětí, k tomu 2-3 miliony lidí si zvolí nebo je donuceno k odchodu do emigrace. Rusko tak ztrácí asi 10% obyvatel. Navíc v důsledku faktického zániku zásobovacích struktur dochází k vyliďňování měst, jejichž obyvatelstvo trpělo nedostatkem potravin. Právě tak je však fatální nedostatek potravin na venkově, trpícím válečnými rekvizicemi, což vyvolává řadu zoufalých povstání zbídačených lidí. Vše vrcholí hladomorem v letech 1921/22, kdy bylo tímto způsobem poprvé zasaženo celé území Ruska. Bolševici oficiálně přiznali 5 milionů obětí, ovšem zároveň hladomor znamenal konec odporu vyčerpaného venkova.

8. DOBA NEP

Na konci občanské války se úroveň průmyslové výroby propadla až na 10-20% předválečné úrovně, proto museli bolševici dočasně zmírnit svoje představy o radikalitě revolučních změn v hospodářství. Proto byla v roce 1921 vyhlášena tzv. nová ekonomická politika (NEP), znamenající omezenou obnovu trhu, možnost soukromé malovýroby a drobného podnikání či prodeje zemědělských přebytků. Průmysl se díky těmto opatřením ve 20. letech rozvinul postupně na 75% předválečné úrovně. Ruskou společností bylo toto období vnímáno jako relativní uvolnění, navzdory tomu, že pokračují represe – likvidace posledních eserů, tvrdé akce proti pravoslavné církvi, proces s Výborem pro pomoc hladovějícím.

9. BOJ O MOC

Lenin umírá v roce 1924, ze zdravotních důvodů se však stáhl z politiky již o něco dříve. Tím byl vyvolán souboj o nástupnictví, v němž se stali hlavními soupeři Trockij a Stalin. Stalin se spojil se Zinověvem a Kameněvem, Trockij tomuto spojení nedokázal čelit, byl ve druhé polovině 20. let zbaven funkcí a nakonec donucen k emigraci. Stalin za pomoci Bucharina odstavil i Zinověva s Kameněvem, poté i Bucharina, čímž do konce 20. získal neohroženou pozici ve vedení strany a státu.

10. „UTAŽENÍ ŠROUBŮ“

Zjevné problémy státního hospodářství využívá Stalin v první fázi k posilování vlastní moci a přitvrzování režimu, obviňuje z nich soukromé podnikatele a zemědělce. Soukromé podnikání je zcela zlikvidováno. Přitvrzují se i podmínky pro soukromé zemědělce – zvyšování povinných dodávek, zabavování všech plodin těm, kdo je neplnili. Cílem kolektivizace je to, aby soukromé zemědělství bylo plně nahrazeno zemědělskými družstvy, čímž došlo k úplnému odstranění všech skupin, jež by mohly být ekonomicky nezávislé na státu. Největší odpor vůči kolektivizaci byl na Ukrajině, kde i po neúrodě 1932 trval stát na plnění dodávek, výsledkem rozsáhlých rekvizic byl pak velký hladomor 1932/33, znamenající 5-6 milionů obětí. Sovětskou vládou byl oficiálně popírán, vnitropoliticky znamenal konec odporu proti kolektivizaci.

11. VELKÁ ČISTKA 1934-38

Na konci roku 1934 byl zavražděn Kirov (asi z popudu Stalina), Stalin to použil jako záminku k likvidaci skutečných, ale především potenciálních odpůrců či konkurentů ve straně, státním aparátu i mezinárodním komunistickém hnutí. Znamenal postupně likvidaci nekomunistů ve státní správě a v hospodářství (tzv. specialisté), likvidaci bývalých odpůrců i spojenců ve vedení strany (včetně Zinověva, Kameněva, Bucharina), čistku mezi zahraničními komunisty v Moskvě, ve velení armády (např. Tuchačevskij), nakonec byli popraveni i realizátoři čistky z vedení NKVD. Pro posílení

atmosféry strachu z působení nepřátelských agentů na území SSSR jsou používány inscenované veřejné procesy, při nichž se bývalí vedoucí komunisté přiznávají ke zločinům, jež nikdy nespáchali. Zvyšuje se i tlak na běžné občany, dlouhodobě probíhá masové zatýkání běžných občanů, ať už za banální prohřešky, na základě udání, či zcela libovolně. Zdokonaluje se systém pracovních táborů GULAG, jimiž v těchto letech prošlo několik milionů lidí.

12. ZAHRANIČNÍ POLITIKA SSSR

Ve 20. letech usiluje SSSR o „světovou revoluci“, čemuž má sloužit i Kominternu jako společná organizace komunistických stran, stanovující jasné podmínky členství: úsilí o převrat ve vlastní zemi, plné ideové podřízení Moskvě a „trvalá vnitřní očista“ stran. V situaci naprosté mezinárodně politické izolace je pro SSSR východiskem smlouva s Německem (Rapallo 1922) o spolupráci odstraněných, směřující především ke společnému vývoji zbraní. Ve 30. letech klesají obavy ze sovětské vlády, která omezuje přísun informací nejen dovnitř, ale i ven. V polovině 30. let Evropa vnímala jako hlavní hrozbu nacismus a fašismus, SSSR měl být protiváhou. Proto je paradoxně v době prvního vrcholu stalinských čistek Sovětský svaz začleněn do mezinárodních vztahů – vstupuje do Společnosti národů (1934), připojuje se ke spojeneckému systému s Francií a ČSR.

